

नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन

शोधार्थी

सन्तोषकुमार काफ्ले

क्याम्पस क्रमाङ्क ८० (२०६८/०६९)

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२१७-९९-२००७

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क २१८००६५

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली शिक्षा विभाग

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

वि.सं. २०७२/इ. २०१५

नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन

शोधार्थी

सन्तोषकुमार काफ्ले

क्याम्पस क्रमाङ्क ८० (२०६८/०६९)

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२१७-९९-२००७

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क २१८००६५

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली शिक्षा विभाग

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

वि.सं. २०७२/इ. २०१५

स्वयम् घोषणा

म शोधार्थी सन्तोषकुमार काफ्ले यो घोषणा गर्दछु प्रस्तुत शोधपत्र मेरो मौलिक अनुसन्धान हो । शोधपत्रको कुनै अंशसमेत मैले कहींकतैबाट हुबहु नक्कल गरेको होइन । आवश्यकता अनुसार सन्दर्भ र स्रोत खुलाई पूर्वकार्यको प्रयोग गरिएको छ । यदि कहींकतैबाट हुबहु नक्कल गरेको प्रमाणित भए त्यसबाट आउने सबैखाले परिणामहरूको सामना गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु । यस सम्बन्धमा पछि कहींकतै र कुनै किसिमको उजुरबाजुर गर्ने छैन ।

शोधार्थी

सन्तोषकुमार काफ्ले

मिति : २०७२/०५/०४

जनता बहुमुखी क्याम्पस

☎ ०२५-५८१३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी
स्थापित : २०४५

प.सं. :
च.नं.:

(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ.मा.शि.परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र संकाय

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत एम. एड. द्वितीय वर्षका छात्र सन्तोषकुमार काफ्लेले नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको पाठ्यक्रम अनुरूपताको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्य सम्बन्धित तहका निमित्त उपयुक्त भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७२/०५/११

.....
नवीनकुमार शर्मा

शोध निर्देशक

शिक्षा शास्त्र सङ्काय

जनता बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षा विभाग

इटहरी, सुनसरी

कृतज्ञता ज्ञापन

यो शोध अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्ष नेपाली मूल विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन विषयमा गरिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु नवीनकुमार शर्माको कुशल निर्देशनमा रही तयार पारेको हुँ । शोध शीर्षक चयनदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म उहाँले कुशल निर्देशन दिनुभएको हुँदा उहाँको सल्लाह र सहयोगको लागि हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

शोध एउटा खोजबाट वैज्ञानिक निष्कर्षमा पुग्ने विषय हो । यो एउटा वस्तुपरक, वैज्ञानिक र तथ्यपरक हुन्छ । यसमा सम्बन्धित विषयका विज्ञलगायत सबैको राय आवश्यक पर्ने हुँदा यसमा मार्गनिर्देशन गर्नुहुने श्रद्देय गुरु तथा नेपाली शिक्षा विषयका विभागीय प्रमुख मदनराज बरालप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसका साथै श्रद्देय गुरु तीर्थराज भट्टराईप्रति पनि कृतज्ञ छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा विभिन्न सामग्री तथा स्रोत उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने जनता बहुमुखी क्याम्पसको पुस्तकालय परिवारलाई हृदयत धन्यवाद दिन्छु । यसैगरी यसै सन्दर्भमा मेरा शुभचिन्तक साथीहरू, सहकर्मी सहयोगी शिक्षक र अग्रजहरूलाई स्मरण गर्न चाहन्छु । प्रस्तुत शोधपत्रलाई यथासमयमा शुद्धसँग टड्कन गरी सहयोग गर्ने विरेन्द्र पंडितलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति : २०७२/०५/०४

.....

शोधार्थी
सन्तोषकुमार काफ्ले

शोधसार

शोध शीर्षक - नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन ।

समस्याकथन

कक्षा १० को नमुना अभ्यासहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्य प्राप्तमा सहयोगी छन् ? पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त विषयवस्तु अनुरूप छन् ? नमुना अभ्यासहरू विधाको क्षेत्र र क्रमका आधारमा सीपगत विविधता अनुरूप राखिएका छन् ? नमुना अभ्यासहरू विद्यार्थीको उमेर, रुचि र मानसिक स्तर अनुसार छन् ? जस्ता समस्याहरू रहेका छन् ।

अध्ययनको उद्देश्य

कक्षा १० को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा नमुना अभ्यासहरू उपयुक्त भएको नभएको हेर्नु, भएका विषयवस्तु अनुरूप नमुना अभ्यासहरू रहेको नरहेको हेर्नु, नमुना अभ्यासहरू विधाको क्षेत्र र क्रमका आधारमा सीपगत विविधता अनुरूप वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु, नमुना अभ्यासलाई विद्यार्थीहरूको उमेर, रुचि र मानसिक स्तर अनुरूप भएको नभएको हेर्नु जस्ता मुख्य उद्देश्यहरू रहेका छन् ।

अध्ययनको परिसीमा

प्रस्तुत अध्ययन नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा लागु गरिएको माध्यमिक तह कक्षा १० को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट अभ्यासको अध्ययनमा सीमित हुनेछ ।

अध्ययन विधि

प्रस्तावित अध्ययन सैद्धान्तिक प्रकृतिको भएकाले निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिका लागि मूल रूपमा पुस्तकालय विधिको प्रयोग गरिएको छ । यो शोधकार्य सिर्जनात्मक रूपमा सम्पन्न गर्न आगमन विधि निकै उपयोगी हुने ठहर्छ ।

जनसङ्ख्या र नमुना

प्रस्तुत अध्ययन कक्षा १० को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा भएका नमुना अभ्यासको अध्ययनमा आधारित भएपनि सुनसरी जिल्लाका कोसी बाढीपीडित क्षेत्रभित्र पर्ने ४ वटासम्म विद्यालयलाई आधार मानी उपयुक्तता स्तर अनुकूलता सान्दर्भिकता र विद्यार्थीका रुचि आवश्यकता पहिचान गरिएको छ ।

विषयसूची

अध्याय : एक

शोधपरिचय

	पृष्ठ
पृष्ठभूमि	१
माध्यमिक तहको नेपाली भाषा पाठ्यक्रमका उद्देश्यहरू	२
माध्यमिक तहको पाठ्यक्रमको अभ्यासहरूको छनोट र स्तरण	५
कक्षा १० को नेपाली भाषा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र नमुना अभ्यास	११
समस्याकथन	१३
अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	१४
अध्ययनको उद्देश्य	१५
अध्ययनको पाककल्पना	१५
अध्ययनको परिसीमा	१६
पारिभाषिक शब्द	१६

अध्याय : दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा

पूर्वकार्यको समीक्षा	१७
पूर्व कार्यको उपयोगिता र कार्यान्वयन	१८
सैद्धान्तिक/ धारणात्मक संरचना	१९

अध्याय : तीन

अध्ययन विधि/प्रक्रिया

अध्ययनको संरचना	२०
जनसङ्ख्या र नमुना	२०
नमुना छनोट प्रक्रिया	२०
तथ्याङ्क संचालनका साधन	२०
तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	२१
तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया	२१

अध्याय चार

नतिजा परिणाम र छलफल

नतिजा परिणाम	२१
कक्षा १० को कविता विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको छनोट	२१

कक्षा १० मा कथा विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको छनोट	२३
कक्षा १० मा निबन्ध विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको छनोट	२४
कक्षा १० को जीवनी विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको छनोट	२६
कक्षा १० को रूपक विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको छनोट	२७
कक्षा १० को पत्र (चिठी) विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यास को छनोट	२९
छलफल र व्याख्या	३२
नमुना अभ्यास र त्यसमा समावेश गरिने प्रश्नका किसिम	३४
विषयवस्तुमा आधारित प्रश्न	३५
भाषिक सीपमा आधारित प्रश्न	३५
विधागत आधारमा नमुना अभ्यासको अध्ययन	३५
कथा विधाअन्तर्गतका पाठ र सम्बद्ध नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण	३५
कविता विधा अन्तर्गतका पाठ र सम्बद्ध नमुना अभ्यासको विश्लेषण	३९
निबन्ध विधाअन्तर्गतका पाठ र तिनमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण	४३
जीवनी विधाका पाठ र तिनका समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण	४७
रूपक विधाका पाठ र तिनमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण	५०
चिठी विधाका पाठ र तिनमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण	५२

अध्याय ५

सारांश

सारांश	५४
--------	----

अध्याय ६

निष्कर्ष र सुझाव

निष्कर्ष	६०
दुर्बल पक्षहरू	६१
सुझावहरू	६२
उपयोगिता	६३
नीतिगत तह	६३
प्रयोजनगत तह	६३
भावी अध्ययनका लागि सम्भावित शीर्षकहरू	६४
सन्दर्भ सूची	
अनुसूची	

सङ्क्षिप्त रूप

अ.वि.	-	अङ्क विभाजन
उ.द.	-	उच्च दक्षता
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या
प्र.नं.	-	प्रश्न नम्बर
प्र.सं.	-	प्रश्न सङ्ख्या
पृ.नं.	-	पृष्ठ नम्बर
प्रा.वि.	-	प्राथमिक विद्यालय
प्रा.सा.	-	प्राथमिक सामग्री
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
द्वि.सा.	-	द्वितीय सामग्री
नि.मा.वि.	-	निम्न माध्यमिक विद्यालय
नेपा. शि.	-	नेपाली भाषा शिक्षण
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
व्य.सी.	-	व्यावसायिक सीप
सु.बो.प.ले.	-	सुनाइ बोलाइ पढाइ लेखाइ

चिह्न सूची

	-	पूर्णविराम
;	-	अर्धविराम
,	-	अल्पविराम
?	-	प्रश्न चिह्न
!	-	उद्गार चिह्न
:-	-	निर्देशक चिह्न
“”	-	उद्धरण चिह्न